

767

۱۰۰۰

۱

۱۸۴

زال کور



www.kotab.ir

587
1
141
141

www.KitaboSunnat.com
www.KitaboSunnat.com

www.KitaboSunnat.com

بهان جهان شناختی کلامی (بررسی و نقد)

فرح رامین ، فائزه حقی



رامین، فرح، ۱۳۳۹ -

برهان جهان‌شناختی کلامی (بررسی و نقد) / فرح رامین، فائزه حقی، تهیه و تنظیم: موسسه آینده روشن
فرد: مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه خواران، مرکز نشر هاجر، ۱۳۹۷.

۱۸۴ ص.

۹۷۸-۶۰۰۰-۳۷۸-۲۰۱-۳

فیبیا

مسلط: ۱۳۳۳

کتابنامه: ص: ۱۸۱ - ۱۸۳

خدا -- اثبات

God -- Proof

کتابخانه علمی اسلامی

Islam Cosmology

خدا -- اثبات جهان‌شناختی

God -- Proof, Cosmological

فرح، فائزه

موسسه آینده روشن (پژوهشکده مهدویت)

مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه خواران، مرکز نشر هاجر

Hajrah Elmilyah Qom, Center management Hajrah Elmilyah sisters, Centre Publications hajrah

۱۳۹۷، ۲۰۲، ۲۳۲۱۷

۲۹۷/۲۲

۵۵۶۷۰۳۲



مرکز نشر هاجر
دفتر تخصصی نشر و خانواده

نشانی: قم - بلوار معلم - مجتمع ناشران - واحد

تلفن: ۰۳۱۰۱۵-۳۱۰۱۵ پیامک: ۰۳۱۰۱۵

info@hajrapub.ir jarpub.ir



برهان جهان‌شناختی کلامی (بررسی و نقد)

نویسنده: فرح رامین - فائزه حقی

مرکز نشر هاجر - ناشر تخصصی زن و خانواده

(وابسته به مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه خواران)

تعداد صفحه و قطع: ۱۸۴ صفحه / رقی

نوبت چاپ: اول / بهار ۱۳۹۸

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۲۱۰/۰۰۰ ریال

چاپخانه: زلال کوثر

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۷۸-۲۰۱-۳

۱۲۸	استدلال حاصل از مقوله‌ی پیشین علیّت
۱۳۶	نتیجه (جهان علّتی برای وجود خود دارد)
۱۳۶	خدا، علت شخصی جهان
۱۴۰	نسبت وجود فاعل جهان و وجود زمان
۱۴۱	استاورد نهایی کریگ
۱۴۳	فصل دوم: ارزیابی برهان جهان‌شناختی کلامی از منظر تفکر اسلامی
۱۴۳	مقدمه
۱۴۳	بررسی مقدمه‌ی دوم برهان کریگ
۱۴۴	بررسی مقدمه‌ی دوم برهان از منظر تفکر اسلامی
۱۵۴	بررسی مقدمه‌ی دوم برهان از نظر علامه طباطبایی <small>رحمته‌الله علیه</small>
۱۶۲	بررسی مقدمه‌ی اول برهان کریگ
۱۶۲	بررسی مقدمه‌ی اول برهان از منظر تفکر اسلامی
۱۶۳	بررسی مقدمه‌ی اول برهان از منظر علامه طباطبایی <small>رحمته‌الله علیه</small>
۱۶۵	بررسی نتیجه‌ی برهان کریگ
۱۶۵	بررسی نتیجه‌ی برهان از منظر تفکر اسلامی
۱۷۱	بررسی نتیجه‌ی برهان از نظر علامه طباطبایی <small>رحمته‌الله علیه</small>
۱۷۴	نتیجه‌گیری
۱۸۰	فهرست منابع

مقدمه

بدون شک یکی از اولین سؤال‌هایی که ذهن هر انسانی را به خود مشغول داشته، این است که آیا خالق برای جهان وجود دارد؟ ادیان آسمانی به این دغدغه‌ی انسانی توجه زیادی نموده‌اند و انسان را برای درک بهترین حالتی راه‌نمایی کرده‌اند. دین اسلام نیز اعتقاد به خدایی یگانه را از اصول خود معرفی می‌کند. از طرفی اصول دین تقلیدی نبوده و لازم است که هر انسانی برای یقین به این اصول، از روش عقلی بهره جوید.

هرچند که وجود خداوند برای انسان‌های وارسته عیان و یقینی است، اما لازم است که جهت اثبات خدا برای افراد سناک و ملحد، از عقل و برهان بهره گرفته شود. حصول چنین یقینی می‌تواند تأثیر زیادی بر جهان بینی انسان و به تبع آن، رفتار انسان - که تا حد قابل توجهی از جهان بینی او متأثر است - بگذارد. هم چنین به مقتضای نظریه خداجوی انسان، یقین به وجود خالق ذی شعور، موجب آرامش خاطر انسان در این عالم شگرف خواهد بود و او را از منجلاب تنهایی به دستاویز و مأمنی مطمئن رهنمون خواهد ساخت.

براهین جهان‌شناختی نام دسته‌ای از براهین است که بر مبنای عام‌ترین و در نتیجه بدیهی‌ترین واقعیت‌های جهان پیرامون ما، در صدد اثبات وجود خداوند هستند. برای این برهان‌ها، همین کافی است که جهانی وجود دارد که حاوی اشیایی است که به نحوی مشروطند. این نوع استدلال، با تکیه بر عام‌ترین اوصاف اشیا و غالباً با استفاده از قانون علیت یا مفاد ماتی که متکی بر این قانون هستند، وجود خدا را اثبات می‌کند. پس این نوع استدلال، مانند استدلال وجودی نیست که در آن تنها از تحلیل مفهوم خدا و بدون رجوع به جهان خارج، بتوان وجود خدا را اثبات نمود.

هم‌چنین مانند سایر استدلال‌های اثبات وجود خدا نیست که در آن‌ها با استفاده از وصفی غیر عام هم‌چون نظم‌گایی و امثال آن، خدا اثبات گردد؛ بلکه در آن لزوماً از عام‌ترین اوصاف موجود در پدیده‌های جهان هم‌چون امکان، حرکت و حدوث استفاده می‌شود. این اوصاف دو خصوصیت دارند: ویژه‌ی مخلوقاتند و عام هستند.

تکیه بر عام بودن اوصاف در استدلال‌های جهان‌شناختی از آن روست که وجود چنین اوصافی را بدون استدلال یا با استدلال‌های بسیار ساده می‌توان پذیرفت؛ مثلاً این که در جهان شیئی متحرک یا حادث وجود دارد، امری است روشن، زیرا وجود استدلال‌کننده، حالات، اندیشه‌ها، اشیای پیرامون وی و تمام امور محسوس و مادی که

وجودشان برای انسان، بدیهی است، متحرک یا حادثند.^۱ سابقه‌ی طرح برهان جهان‌شناختی به زمان افلاطون و ارسطو باز می‌گردد. برهان افلاطون در باب نفس جهانی و برهان محرک نامتحرک ارسطو از همین براهین هستند.^۲ پس از آن‌ها در آثار افلوپین، آگوستین و آنسلم، براهینی پسینی برای وجود خداوند یافت می‌شود. هم‌چنین برهان واجب‌الوجود فارابی^۳ و برهان علت اولی ابن سینا^۴ از جمله ادله‌ی جهان‌شناختی محسوب می‌شود.

از میان پنج راه اکوئیناس، سه طریق اول که به برهان‌های حرکت، علیت و امکان اکوئیناس معروفند^۵ و هم‌چنین برهان‌های لاک و دکارت نیز از براهین جهان‌شناختی به‌شمار می‌روند. در میان متفکران مسلمان

۱. عبودیت، عبدالرسول، اثبات وجود خدا به زریں اصل موضوعی (تهران: مرکز انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، ۱۳۸۲)، ص ۵۵-۵۸ و ۱۲۹.

۲. ارسطو، متافیزیک (مابعد الطبیعیه)، مترجم شرف‌الدین خراسانی، چاپ پنجم، (تهران: حکمت، ۱۳۸۹)، کتاب دوازدهم (لامبدأ).

۳. فارابی، ابونصر، شرح رساله زنون الکبیر الیونانی، تحقیق محمد امین الشانجی، بی‌جا، (مصر: مطبعة السعادة، ۱۳۲۵)، ص ۳.

۴. حسین بن عبدالله، ابن سینا، الاشارات و التنبیها، (تهران: بی‌نا، ۱۴۰۲)، ج ۱، ص ۲۰-۱۸؛ حسین بن عبدالله، ابن سینا، المبدء و المعاد، تصحیح عبدالله نورانی (تهران: مؤسسه مطالعات اسلامی، ۱۳۶۳)، ص ۳۴-۳۳.

۵. الدرزی، لنوجی، الهیات فلسفی توماس اکوئیناس، ترجمه شهاب‌الدین عباسی، کتاب‌خانه حوزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی (تهران: کتاب‌خانه حوزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۱)، ص ۴۵-۳۰.

نیز کسانی مانند غزالی^۱ و کندی^۲ برهان‌هایی اقامه کرده‌اند که با براهین جهان‌شناختی سازگارند.

یکی از اقسام براهین جهان‌شناختی، برهان جهان‌شناختی کلامی است که از گذشته‌ی دور در کلام اسلامی با نام برهان حدوث مطرح بوده است. بهترین تقریر برهان حدوث در جهان اسلام از آن غزالی است که مورد اکتنای فیلسوفان معاصر غربی قرار گرفته است. متکلمان دیگری چون فخر رازی، قاضی عضدالدین ایجی، و سعدالدین تفتازانی نیز به تفصیل به آن پرداخته‌اند.

این برهان اخیراً در سنت فلسفی-کلامی مغرب‌زمین با نام برهان جهان‌شناختی کلامی توسط ویلیام کریگ^۳ شهرت یافته است. ویلیام لین کریگ^۴ (متولد ۲۳ آگوست ۱۹۴۹) فیلسوف تحلیلی و متکلم مسیحی آمریکایی است. او عضو هیئت علمی مدرسه‌ی الهیات تالبوت،^۵ دانشگاه بیولا^۶ و دانشگاه باپتیست هاستن^۷ می‌باشد و به جهت مناظراتی که با شخصیت‌هایی مشهوری مثل کریستوف هیچنز^۸ و لارنس ام. کراس^۹ داشته است، شهرت پیدا کرده است. وی مؤسسه

۱. غزالی، ابوحامد، الاقتصاد فی الاعتقاد (بیروت: دارالامانة، ۱۹۶۹)، ص ۸۵.

۲. یعقوب بن اسحاق، کندی، رسائل الکندی الفلسفیه (قاهره: دارالفکر العربی)،

ص ۴۷-۴۹.

۳. William Lane Craig

۴. Talbot school of theology

۵. Biola university

۶. Baptist Houston

۷. Christopher Hitchens

۸. Lawrence M. Krauss

آنلاین دفاعی^۱ به نام «ایمان معقول»^۲ را تأسیس کرده و آن را اداره می‌کند تا از آموزه‌های دینی حراست نماید. کریگ در این زمینه مجموعه نوشته‌هایی گردآوری کرده است که برگرفته از کلاس‌های کلام دینی وی می‌باشد. وی منتقد طبیعت‌گرایی متافیزیکی،^۳ الحاد جدید^۴ و الهیات کامیابی^۵ می‌باشد، و از معرفت‌شناسی اصلاح شده^۶ طرفداری می‌کند. او نظریه تکامل^۷ را با مسیحیت سازگار می‌داند، نظریه طراحی هوشمند^۸ را تأیید نکرده و منتقد دیدگاه آفرینش‌گرایی زمین جوان^۹ می‌باشد. وی به عنوان یک متکلم، طرفدار حسن و قبح وابسته به امر الهی^{۱۰} است.

خدا ناباوری نو، جنبشی است که از سال ۲۰۰۴ آغاز شده است. طرفداران این جنبش معتقدند که تنها دین را نباید تحمل کرد؛ بلکه باید با آن مقابله شود، مورد انتقاد قرار گیرد و باید با استدلال منطقی از فراگیر شدن آثار دین جلوگیری گردد. برخی از منتقدان این گروه، قائل به

۱. online apologetics ministry

۲. Reasonable Faith

۳. Metaphysical naturalism

۴. New atheism

۵. Prosperity theology

۶. Reformed epistemology

۷. The theory of evolution

۸. Intelligent design

۹. Young earth creathionism

۱۰. Divine command theory

طبیعت‌گرایی فلسفی یا ماتریالیسم علمی (طبیعت‌گرایی متافیزیکی) هستند. دیدگاهی که بر این جهان‌بینی استوار است که هیچ چیز جز عناصر طبیعی، و روابطی که در علوم طبیعی از آن بحث می‌شود، وجود ندارد و برای درک محیط فیزیکی اطراف مان تنها از ریاضی و روابط ریاضی باید بهره برد. همه‌ی ویژگی‌های مربوط به ذهن و آگاهی قابل تقابل به طبیعت هستند و تبیین‌های فراطبیعی که ادیان از طبیعت ارائه می‌دهند مورد قبول نیست. کریگ نه تنها در مقابل این جریان‌های فکری موضع‌گیری می‌کند؛ بلکه باور به خدا، خدای ادیان توحیدی را به عنوان یک عقیده‌ی بایه برهانی می‌سازد (معرفت‌شناسی اصلاح شده). باور به خدا نیازمند به اقتضای اساسی دیگری برای موجه و عقلانی بودن نیست و استدلال و فرینه کافی برای وجود خداوند محقق است.

کریگ عقاید برخی مسیحیان تندرو را بر نمی‌پذیرد که معتقدند مواهب مادی و حتی سلامت جسم تنها از طریق اراده الهی قابل تحقق است و اگر انسان تنها به خدا ایمان داشته باشد برای رسیدن به امنیت و کامیابی کفایت می‌کند (الهیات کامیابی)؛ اما، برخلاف انتظار، وی در مسأله حسن و قبح، قایل به نظریه «امر الهی» است و معیار صواب و خطا و حسن و قبح افعال انسان را اراده و قانون الهی می‌داند. افعال آدمی، صرف نظر از امر و نهی الهی، به خودی خود، هیچ اقتضایی نسبت به خوبی و بدی ندارد.

ویلیام لین کریگ نظریه تکامل را می‌پذیرد و نظریه طراحی هوشمند را یک باور شبه علمی می‌داند که سعی دارد نظریه تکامل را انکار کند. وی به آفرینش زمین جوان اعتقاد ندارند که براساس آن، زمین و حیات بر روی که حاکی به طور مستقیم و توسط خدای ادیان توحیدی در مدت زمانی کوتاه ایجاد شده است. حیات، بر اثر تغییرات جزئی و تدریجی و در طول زمان‌های طولانی و متمادی ایجاد گردیده است و نظریه تکامل در پی تبیین چنین آفرینشی در جهان هستی می‌باشد. این متفکر آثار متعددی دارد که می‌توان به برخی اشاره کرد: علم مطلق الهی،^۱ ازلیت خداوند،^۲ رستاخیز مسیح *القيامة*^۳ و وجوب بالذات خداوند.^۴ یکی از ارزنده‌ترین آثار کریگ کتاب «برهان جهان‌شناختی کلامی» است. نام‌گذاری این برهان به «برهان جهان‌شناختی کلامی» به سبب آن است که وی در تقریر آن از برهان حدوث مطرح شده در علم کلام، به خصوص از تقریر غزالی استفاده کرده است.

کریگ به وسیله‌ی چهار دلیل - که شامل در دلیل پیشینی (فلسفی) و دو تأیید پسینی (تجربی) می‌باشد - کوشش می‌کند که حدوث جهان را ثابت کند و از حدوث جهان به وجود علتی مختار برای عالم استدلال کند. دلیل فلسفی اول از راه عدم امکان تحقق نامتناهی بالفعل و دلیل

۱. Divine omniscience

۲. Divine eternity

۳. Resurrection of Jesus

۴. Divine aseity

فلسفی دوم از راه عدم شکل‌گیری نامتناهی بالفعل با افزودن‌های پی‌در پی، به حدوث جهان رهنمون می‌کند و تأییدهای تجربی، به ترتیب از طریق مهبانگ و قانون دوم ترمودینامیک حدوث جهان را نتیجه می‌گیرند. استفاده‌ی کریگ از تأییدهای تجربی در کنار دلایل فلسفی، بر جذابیت برهان وی افزوده است و می‌تواند علاوه بر عقل‌گرایان، توجه تجربه‌گرایان را نیز به خود جلب نماید.

کریگ پیش‌ویش در باب برهان حدوث را به کتاب «برهان جهان‌شناختی کلامی» منحصر نکرده و حجم عظیمی از نوشته‌های خویش را به این بحث اختصاص داده است. اهمیت برهان جهان‌شناختی کلامی از این جهت است که در عصر کنونی که شکاکیت و الحاد دامان گروهی از مردم و حتی گروهی از دانشمندان را گرفته است، این برهان به امر مهم اثبات خداوند پرداخته و مورد توجه بسیاری از متفکران مغرب زمین قرار گرفته است.

هم‌چنین بهره‌جویی کریگ از دستاوردهای جدید علمی علاوه بر دلایل فلسفی در این برهان، موجب جلب توجه تجربه‌گرایان گشته و جذابیت بیش‌تری به نظریه‌ی او بخشیده است. از طرفی نظریه‌ی حدوث جهان - که محتوای اصلی این برهان می‌باشد - اهمیت به‌سزایی در تفکر اسلامی دارد. البته هر چند که بیش‌تر فلاسفه‌ی اسلامی برهان حدوث را مورد نقد قرار داده‌اند، اما تصویر کریگ از حدوث جهان تفاوت‌هایی با تصویر سنتی حدوث در تفکر اسلامی دارد. در واقع در

تصویر‌گریگ، زمان با توجه به نظریه‌ی نسبیت زمان، همراه با جهان حادث است. بنابراین محذورات حاصل از فرض قدم زمان بر آن وارد نخواهد شد.

این تصویر جدید از حدوث جهان، می‌تواند مجدداً در تفکر اسلامی مورد بازبینی قرار گیرد. با توجه به اهمیت بسیار برهان جهان‌شناختی کلامی در عصر کنونی و توجه دانشمندان مغرب‌زمین به این موضوع و از طرفی کم بودن پژوهش‌های فارسی صورت گرفته در حیطه‌ی این برهان، پژوهش در باب آن را برگزیدیم تا علاوه بر ارتقاء مباحث علمی جامعه‌مان به سطح مباحث مطمح در جهان، این برهان را از منظر تفکر اسلامی به خصوص آرای علامه طباطبائی رحمته‌الله علیه - به عنوان یکی از تأثیرگذارترین متفکران اسلامی در عصر حاضر - بررسی کنیم.